

Kjell Gredes Skagens-lyrik

af Morten Piil

Kjell Gredes film om Skagensmalerne har fået overvejende negative dagbladsanmeldelser herhjemme – anmelderne klagede især over manglen på en sammenhængende historie. Herimod har filmens forsvarende indvendt, at den først og fremmest var at opfatte som en billedlyrisk suite, der gennemspiller forskellige temaer i poetisk form.

Jeg vil da prøve at betragte filmen som ren billedlyrik, men må først gøre nogen generelle bemærkninger desangående. Når langt de fleste spillefilm i filmhistorien ikke er rent billedlyriske, men fortællende og dramatisk pointerede, hænger det sammen med den måde, man som tilskuer oplever film på – som regel over halvanden time i ét stræk. Tilskuerens opmærksomhed holdes ganske enkelt bedst fast ved at instruktøren lægger en stor del af vægten på det fortællende og det dramatiske.

Sammenligner man med litteraturen, så hører det vel til sjældenhederne, at en læser sidder lænket til en lyriksamling og – uden et sekunds pause – især over halvanden time i træk. Lyrik er jo netop kendetegnet ved en udtrykskoncentration, der ved lang uafbrudt påvirkning af bevidstheden vil få læserne til at længes efter åndehuller – tid til at lade indtrykket af digtet bundfælde sig.

Hermed er ikke sagt, at det ikke skulle være muligt at lave en vellykket, rent billedlyrisk film. En stor kunstner vil altid kunne bryde de regler, som traditionen og konservatismen har indført. I kunsten gælder reglerne kun til det øjeblik, hvor kunstneren gennem sin visionære udtryksevne beviser, at de kan brydes.

Er Kjell Grede en sådan kunstner i *Hip Hip Hurra*? Det synes jeg ikke. Hvad jeg savner i hans film er ikke blot et ægte tonefald (alle scener klinger hult i mine ører), men også en visuel konsekvens, en strømmende billedrytme, en stiliseringsevne – alle disse kendetegn der hører med til den vellykkede, rent billedlyriske film. Hvad filmen har af kvaliteter, er enkeltstående smukke, stemningsmættede billeder, flotte prospektkort fra Skagenmiljøet – samt i Krøyers afsluttede syner, efter døden, en glimtvis særegen mareridts-vision, hvor billederne for en gangs skyld er undfanget i en rækkefølge, så de gensidigt forstærker hinanden.

Selv en nok så billedlyrisk film kan sjældent bestå af lutter stemningsbilleder, der må personer til også, og det kommer Kjell Grede heller ikke udenom. Han placerer endda ofte sine medvirkende i ganske traditionelle dramatiske konfrontationer. Derfor er kvaliteten af persontegningen heller ikke ligegyldig, selv i en så billedlyrisk film.

I filmens store persongalleri udkrystalliseres Krøyer som hovedpersonen efter nogen forvirring (handler det hele i virkeligheden om den norske Krohg?) Han forsøges skildret som den intuitive, barnlige kunstner, der svæver for højt over vandene til at bekymre sig over det sorgfulde jordeliv, deriblandt forholdet til den klæbende "Lille", som han har gjort gravid. Samtidig et sindstortureret menneske, offer for en gådefuld sygdom. Og endelig et festmenneske, et midtpunkt for kunstnervennerne på Skagen.

Stellan Skarsgård gør nok den svenske forpinte neurotiker troværdig, men ikke det vindende festmenneske. At denne forkrampede figur skulle kunne være det selskabelige midtpunkt for nogetsomhelst, er dybt usandsynligt. Som også påstanden om, at Pia Vieths Marie Krøyer skulle være udnævnt til "Danmarks smukkeste kvinde" – hun karakteriseres i øvrigt ellers kun ved sin forkærlighed for svenske mænd og nattebadning, hvilket er for fattigt.

Mere fremtrædende er "Lille", pigen, der vil have Krøyer ned på jorden. Lene Brøndum kan hverken forløse figuren humoristisk som folkekomedie eller bevægende som sammensat karakter. En del gøres i starten ud af ægteparret Johansen, som Karen-Lise Mynster og Jesper Christensen fremstiller med meget svensk intensitet i blikke og attituder, hvorefter de nærmest droppes som figurer af betydning. *Størst* lighed med personer af menneskeligt kød og blod har Helge Jordahls norske maler Krohg og Morten Grundwalds dansk flegmatiske Michael Ancher – *mindst* Ove Sprogøes komiske særting, der synes at have forvildet sig bort fra optagelserne af *Ronja røverdatter*.

Hip Hip Hurra er en film fuld af instruktørtouches af dekorativ art, af indtrængende, "sigende" blikke, der gerne vil skabe indtryk af stor inderlighed og dybde, men kun maskerer en stor tomhed. En svulstig, opblæst film, der nok kan betage med enkeltbilleder, men ikke bæres af den sammenhængende vision og musikalitet, der ene kan skabe det vellykkede, rent billedlyriske værk.

Hip Hip Hurra

Sverige-Danmark-Norge 1987. Instr. & Manus: Kjell Grede. Foto: Sten Holmberg. Klip: Sigurd Hallman. Musik: Fuzzy. P-design: Peter Høimark. Kostumer: Jette Terrmann, Kerstin Lokrantz. Prod: Katinka Farago – Svenska FI, Danske FI, Palle Fogtdal, Norsk Film A/S, Sandrew Film.

Medv: Stellan Skarsgård (Søren Krøyer), Lene Brøndum (Lille), Pia Vieth (Marie Krøyer), Helge Jordal (Krohg), Morten Grunwald (Michael Ancher), Ulla Henningsen (Anna Ancher), Karen Lise Mynster (Martha Johansen), Jesper Christensen (Viggo Johansen), Stefan Sauk (Hugo Alfvén), Lene Tiemroth (Elsie), Ghita Nørby (Henny), Ove Sprogøe (Bonatz). Udl.: Kærne Film. 110 min. Prem.: 18.9.1987.

”Lyset over Skagen” som bog

Jens Smærup Sørensen og Franz Ernsts manuskript er blandt de forholdsvis få filmmanuskripter, der er blevet anset for værdige til udsendelse i bogform. Manuskriptet udkom sidste vinter på Arena/Gyldendal i en smukt udarbejdet udgave.

Også i den danske film-historie er Krøyer centrumsfigur, men her er vægten i langt højere grad lagt på forholdet til Marie Krøyer, der på det tidspunkt, handlingen udspiler sig, sommeren 1902 på Skagen, er blevet fremmedgjort fra Krøyer i et nu helt erotikløst ægteskab. Hendes kærlighedsaffære med den tilrejsende svenske komponist Hugo Alfvén er historiens dramatiske drivkraft og udløser modsætninger i miljøet og i Krøyers karakter.

For Krøyer er nok en i det ydre stærk mand, men samtidig en naiv skønhedsdyrker, menneskeligt usikker og uden spor lyst til at se en ubehagelig sandhed i øjnene. Da han langt om længe stilles ansigt til ansigt med Maries utroskab med husvennen, forbløffer han vennerne ved at acceptere den. Og ikke udelukkende af angst for at konfrontere en ubehagelig sandhed. Også fordi han derved forløses i en idealisme, en moralsk skønhed, en sær gavmildhed, en afmægtig godhed.

Omkring ham står især Marie stærkt som den lidenskabelige kvinde, der vil bryde ud af miljøet, spille med åbne kort, men holdes fast af de handlesvage mænd. Og en større rolle er der til den store retoriker Holger Drachmann, der er fremragende levendegjort i sikkert stilramte replikker. På én gang en visionær erotikker og en *poseur* med en kolossal situationsfornemmelse. En overlever i modsætning til Krøyer.

Det store persongalleri, der – modsat Gredes film – også inddrager den lokale fiskerbefolkning, er sammensat med sikker fornemmelse for hver enkelts plads i helheden, og Smærup Sørensen viser en efter danske forhold sjældent lydhør replikfornemmelse, med sans for både det folkeligt djærve og det psykologisk forfinede. Der er noget meget dansk og meget ægte over hans figurer.

Den film, danskerne har drømt om, er – som det fremgår – meget forskellig fra Gredes, langt mere traditionelt psykologisk og miljøskildrende. Også – forekommer det mig – af en indlysende større lødighed og forømmelse for de mennesker, der prøvede at være lykkelige på Skagen for så mange som siden, men havde så svært ved det.

Når mindet om Gredes film har fortaget sig (og det varer næppe længe), vil man forhåbenlig kunne realisere den danske Skagensfilm, der både ud fra en kunstnerisk og en moralsk betragtning burde være lavet i den smukke sommer 1986.

To Skagens-filmmanuskripter konkurrerer

Februar 1985: Filminstitutets konsulent Peter Poulsen indkalder forfatteren Jens Smærup Sørensen og instruktøren Franz Ernst til møde på Filminstitutet angående Smærup Sørensen's manuskript ”Lyset over Skagen” om Skagensmaleren Søren Krøyer. I et brev til Franz Ernst kalder Poulsen manuskriptet for en ”indfølt, menneskelig og medrivende beretning” og ”et meget fint arbejde – atmosfærefyldt, mættet, historisk troværdigt”. Poulsen vil have en film ud af manuskriptet.

Juni 1985: På et produktionsmøde med Jørgen Hinsch fra Det danske Filmstudie og Franz Ernst lover Peter Poulsen at sætte 6 millioner kroner af til ”Lyset over Skagen”. Samtidig går svensk TV 1 ind i produktionen med 1 million. Planlagt optagetidspunkt: næste sommer.

Oktober 1985: Peter Poulsen meddeler Franz Ernst, at Det svenske Filminstitut forbereder en film om Skagens-malerne, skrevet og instrueret af Kjell Grede. Herfra vil komme en ansøgning om produktionsstøtte. Poulsen mener ikke at kunne fastholde, at danskerne allerede har deres eget Krøyer-projekt klart, eftersom svenskerne har givet tilsagn om en støtte på 4-5 millioner til co-produktionen *Pelle Erobreren*. Derved er Det danske Filminstitut kommet i gæld til de svenske. Men Poulsen kan ikke for alvor forestille sig, at han vil give penge til det

svenske projekt, selv om de to manuskripter nu skal konkurrere.

Kjell Grede orienteres om det danske projekt. Er sandsynligvis allerede blevet det om sommeren på Skagen samme år. Senere på en pressekonference hævder han, at han først fik noget at vide om det danske projekt kort før han i januar 1986 blev færdig med sit eget.

December 1985: Kjell Grede har ikke afleveret manuskript inden for den fastsatte tidsfrist. På et møde, hvor den danske films producent Jens Ravn, Jens Smærup Sørensen, Gerd Roos og Franz Ernst er til stede, lover Peter Poulsen endnu engang at indstille ”Lyset over Skagen” til produktionsstøtte med 6 millioner kroner. Hans holdning er nu, at ”vi ikke skal vente på svenskerne”.

Januar 1986: Kjell Gredes manuskript ankommer endelig. Peter Poulsen læser det på en enkelt nat, finder det ”genialt” og beslutter dagen efter at pengene skal gå til Gredes film i stedet for.

Februar 1986: Peter PoulSENS løftebrud medfører protester fra Filmarbejderforeningen. Sammenslutningen af danske Filminstruktører, Dansk Forfatterforening og Danske dramatikeres Forbund. Til ingen nytte. Fra bestyrelsen udgår en pressemeddelelse, hvori det hedder, at ”Peter Poulsen ikke har givet noget løfte til ansøgerne om produktionsstøtte”. Dette udsagn underskrives af hele bestyrelsen, det vil sige Ib Thyregod (formand), Mette Koefoed Bjørnsen, Henrik Jul Hansen, Henning Carlsen og Steen Gregers.

Kommentar

Udover en umiddelbar begejstring for Gredes manuskript kan forskellige andre fakto-

rer have haft betydning for Peter PoulSENS altafgørende beslutning om i sidste øjeblik at bakke det svenske projekt op og sende det danske ud i mørket.

Gredes film var på mange måder mere ”bekvem” for Filminstitutet end den danske. Den kunne som co-produktion forventes at kræve et mindre støttebeløb end den danske produktion. Den betalte ”gælden” af til svenskerne for co-produktionen *Pelle Erobreren* og bragte på denne måde ligevægt i aftalerne. Den havde en mere pengestærk producent, Palle Fogtdal, der ovenikøbet også var producent på *Pelle Erobreren*.

Det er næppe tænkeligt, at Peter Poulsen ville have fejlet det danske projekt og næsten et helt års løfter om produktionsstøtte af bordet, uden at være blevet udsat for et stærkt pres. Det er sandsynligt, at dette pres er kommet fra Palle Fogtdal – direkte eller indirekte. Fogtdal var stærkt interesseret i den bekvemme co-produktionsaftale med svenskerne og var allerede inden Peter PoulSENS offentliggjorte beslutning i gang med at *line* sin produktion op.

Man kan selvfølgelig ikke bebrejde Fogtdal, at han arbejder for det projekt, han tror på. Derimod kan der sættes spørgsmålstegn ved lødigheden af Filminstitutets behandling af de to Skagensprojekter – en behandling baseret på åbenbare løftebrud af en konsulent og en løgn fra en trængt bestyrelse, der vil lægge låg på sagen.

Ydermere kan sagen ses som et grelt eksempel på junglelovens hersken i det danske filmmiljø. Læren kunne være, at med et svagt Filminstitut vil de økonomisk stærke kræfter uvægerligt gå af med sejren i en konkurrence som den, der ved skæbnens ugunst opstod mellem de to Skagens-film.